

УДК 316.32+[008:130.122]

Виткалов В.Г. – *завідувач кафедри
культурології, професор РДГУ***ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ І ДУХОВНА КУЛЬТУРА:
ПОШУК ШЛЯХІВ ВЗАЄМОДІЇ НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ**

Нові суспільно-політичні реалії XXI століття вимагають і нового погляду на культуру, як сферу, в якій можлива широка реалізація людського потенціалу. У цьому зв'язку матеріали конференції, проведеної в грудні 2009 року на базі кафедри культурології РДГУ – тому підтвердження. Широка репрезентація думок стосовно сутності культурної діяльності, її трансформації в умовах кризи та виникнення нових форм, акцентування уваги на різноаспектних виявах художньої практики, її порівняльної характеристики в умовах різних політичних систем в історичній ретроспективі, подальших шляхів розвитку культурного процесу, аналіз творчої діяльності незаслужено забутих постатей західноукраїнських теренів тощо – основний зміст виступів цього достатньо поважного наукового зібрання.

Велика кількість заявлених матеріалів (143 статті відібраних до публікації) зумовили й їх розміщення у різних за тематикою збірках. Частина з них увійшла до збірника „Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку”: наукові записки РДГУ (Вип. 15, т. 1) за напрямом 26.00.01 – „мистецтвознавство”, де зібрано переважно мистецтвознавчий матеріал; ще одна частина наукових повідомлень уміщена в т. 2 цього ж випуску за напрямом 26.00.01 – „Культурологія”. Решта інформації стала предметом розгляду у двох наступних томах (вип.8) збірника „Актуальні питання культурології”, що знаходиться у руках читача.

Як і в попередні роки, сконцентрований у цьому (вип. 8) збірнику матеріал розпорошено по шести напрямках, що відбивають різні сфери наукового пошуку: 1. Культурна динаміка України в контексті глобалізаційних проблем. 2. Освіта і виховання як основа розвитку культури XXI століття. 3. Молодіжна культура в умовах суспільних трансформацій. 4. Теоретико-методологічні засади збереження народних традицій. 5. Художньо-мистецька практика в історико-культурній ретроспективі. 6. Професійна діяльність як складова становлення фахівця.

Спробуємо окреслити хоча б основне коло питань, які порушують у своїх наукових розвідках дослідники-учасники конференції.

Наближення України до європейського економіко-культурного стандарту, курс на євро інтеграцію вимагає пошуку власних шляхів розвитку держави з урахуванням вимог європейської спільноти. І освіта є чи не найважливішим чинником у цьому контексті. Тож нові форми організації освіти в умовах сьогодення, ефективність уже майже десятиріччя апробованої системи навчання за Болонською декларацією, дають підстави розглянути позитивні і негативні сторони цього процесу на широкому представницькому тлі. Адже учасники конференції репрезентують різні типи навчальних закладів із різними рівнями їх не лише матеріально-технічного оснащення (що надзвичайно важливо для її реалізації), ставлення керівництва цих ВНЗ до самої системи організації навчального процесу тощо, але й бажання співробітників підтримувати магістральні її напрями, чи навпаки, оскільки в процесі реалізації цієї системи виявляється все більше негативних сторін, пов'язаних із відсутністю формування цілісності уяви у студентів про предмет, що вивчається, широкої гуманітаризації навчання, планування робочого часу викладача, його навчального навантаження тощо.

Серед представлених наукових розвідок, що акцентують увагу на згаданих аспектах, наголосимо на статті В.Пішванової, основна увага якої акцентується на особливостях розвитку економічної освіти США та проблемах її гуманітаризації. На широкій джерельній

базі в ній розкриваються моделі гуманітаризації економічної освіти, підкреслюється важливість врахування цього досвіду й для України.

Звернемо увагу й на розвідки подібного спрямування, в яких йдеться про особливості підготовки фахівців естрадного мистецтва в умовах дії Болонської декларації, що активізують необхідність порівняння різноманітних музично-стильових та мовних інтерпретацій вокального звучання (О.Сметана). Адже диференційована спрямованість музично-стильових уявлень допоможе збагатити тезаурусний рівень студентів-вокалістів естрадного жанру, набутти рис цілеспрямованої активізації художньо-пізнавальної діяльності молоді, накопичити досвід сприйняття різної за стильовими ознаками музики, розвинути здатність до системно-стильових узагальнень і аналізу музичних творів, розширити фонд фактичного знання музичного матеріалу, вважає автор.

На різних аспектах організації навчально-виховного процесу в окресленому колі питань наголошують також О.Скнар, Г.Швидків, В.Шульган, К.Ковальчук, С.Бахно та ін. Утім, як уже неодноразово наголошувалося у наших розвідках, підготовлених за матеріалами Всеукраїнських науково-практичних конференцій, подібні питання (критичний аналіз Болонської освітньої системи) так і не стали предметом широкого спеціального розгляду серед науковців, принаймні на п'яти, проведених поспіль конференціях на базі Рівненського державного гуманітарного університету, хоча зазначена проблематика заявляється постійно.

Аналізу створення українських підручників другої половини XIX – початку XX століття, як важливої складової реалізації освітньо-культурних настанов, присвячує свою розвідку дослідник із Львівської академії друкарства Р.Водолазський. Вивчаючи зазначене питання, увага автора акцентується на певних аналогіях між тогочасними досягненнями національних науковців-педагогів у цьому контексті та сучасними вимогами Болонської конвенції. Наголошено на впровадженні в Україні європейської системи освіти зі збереженням національних освітньо-культурних традицій.

На відміну від попередніх наукових видань, у цьому чимала увага акцентується на туристичній сфері, яка чим далі стає не лише достатньо прибутковим сектором вітчизняної економіки, вбираючи практичний досвід розвинених країн, але й дає широкі можливості для духовної самореалізації особистості. При цьому туризм все більш розглядається в контексті економічних чинників (формування мережі готельно-ресторанного обслуговування та інших суто прагматичних зручностей для туристів) (Г.Вишневська) або акцентується увага на етнічних ресурсах туризму в контексті мета-екологічної проблематики (І.Голубець). У той же час розширення і включення зразків народної культури, специфічних мистецьких можливостей країни у сферу інтересу особистості лише починає акцентуватися в спеціальній періодиці. Та й дозвіллевий аспект туризму також спонукає до подальшої розробки відповідних методик, чим значно розширює можливості й освітньої ланки, адже подібних фахівців сьогодні готує низка ВНЗ в усіх регіонах України, часто не культурологічного спрямування (С.Килимистий, І.Бондарчук-Чугіна, Є.Рахуба, І.Кулаковська). І саме в такому напрямі йтиме, на думку науковців, розширення потенціальних можливостей туристичної сфери.

Українськими постають й проблеми збереження й функціонування етнічної екологічної та традиційної культури в сучасному світі інформатизації та глобалізації, оскільки від їх успішного розв'язання взагалі залежатиме наше майбутнє (Т.Князева).

Чимало матеріалу у цьому, як і в попередніх випусках, стосується регіональної культурно-мистецької проблематики, зайвий раз підтверджуючи важливість вивчення регіональної практики, акцентування уваги на регіональних аспектах розвитку держави. У даному випадку йдеться про декілька розвідок, мета яких – аналіз культурно-мистецького поступу Сходу (О.Ущипівська), Півдня (Н.Сопільняк, Т.Рибалко), Заходу (І.Синельников) України. Якщо перша дослідниця розкриває зміст, мету, спрямованість й основні форми діяльності грецьких, польських, єврейських, німецьких та грузинських національно-культурних товариств, які

збагачують культуру Донеччини специфічними етнокультурними компонентами, то інша дослідниця акцентує увагу, зокрема на образно-стильовій своєрідності декоративно-ужиткового мистецтва Півдня України, що визначає географічні та історичні особливості народної творчості цього терену, зокрема регіональну специфіку та стильову орнаментуку південноукраїнського декоративно-ужиткового мистецтва.

Оригінальною видається й точка зору на зазначену проблематику І.Сінельнікова, що упродовж багатьох років вивчає народне мистецтво Західної України, створивши декілька помітних в умовах сьогодення фольклорно-етнографічних колективів у м. Рівному („Горина”) та Києві („Крالیця”). Дослідження специфіки протікання етнокультурних процесів (весняної обрядовості) окремої етнічної групи – росіян-старовірів сучасної Житомищини в умовах не лише глобалізаційних процесів, але й інокультурного середовища, дає змогу досліднику наголошувати на тому, що вивчення етнокультурних особливостей життя старовірів цього краю дозволяє розглядати їх не лише в староруському контексті, а й давньоукраїнському, у чому і полягає його цінність як складової національного етнокультурного українського простору.

Про регіональну специфіку культурно-мистецької практики в усіх її вимірах наголошується й у розвідках О.Видрич, робота якої має на меті узагальнити й систематизувати здобутки музично-етнографічної науки в регіоні, визначити дослідницькі пріоритети та перспективи подальшого розвитку етномузикології.

Натомість В.Сінельнікова акцентує увагу на культурній специфіці весільної (традиції і новації) обрядовості етнічних українців, що проживають у Волгоградській області Російській Федерації, тобто відчувають на собі постійний вплив іншої суспільно-культурної спільноти. Етнокультурний чинник у різних аспектах розглядають і Т.Медвідь, зосереджуючи увагу на специфіці обрядовості німецьких етнічних груп Херсонщини, Л.Карпова, аналізуючи стан етнокультурного чинника в умовах сьогодення та В.Ханзерук, висвітлюючи особливості трансформації волинського дитячого фольклору під впливом міграційних процесів.

Однак, незважаючи на розмаїття підходів у вивченні етно-проблематики, усі дослідники сходяться на думці стосовно того, що лише доброзичливе ставлення до стійких інокультурних елементів у державі, їх організаційно-фінансова підтримка тощо дозволить забезпечити розмаїття духовного життя країни та соціальний спокій її громадян.

Проблема благодійництва та меценатства в умовах українських реалій є надзвичайно актуальною і не лише з точки зору постійної нестачі коштів на численні культурні проекти, а відтак – і безпредметних розмов про ухвалення відповідних нормативно-правових актів. Вона є актуальною й у зв'язку зі специфікою української ментальності, основні риси якої – допомога, співучасть, підтримка тощо. Підтвердження цьому – низка статей, предметом яких є розгляд зазначеного вище феномену на широкому історико-культурному тлі, проте переважно західноукраїнського терену, де подібна практика має глибокі і міцні корені.

Якщо М.Пашкевич здійснює спробу розглянути теоретико-методологічного підґрунтя особливостей формування громадянського суспільства та ретроспективний аналіз утвердження меценатства і благодійництва в Україні, виявляючи специфічні риси формування меценатства у вітчизняних умовах, то інші дослідники намагаються продемонструвати дану рису на конкретних прикладах, як це, приміром, робить І.Скакальська, залучаючи у підтвердження практичний досвід діяльності кращих церковних осіб Кременеччини – А.Річинського, наголошуючи на тому, що втрата духовних орієнтирів для молодого покоління сьогодні є чи не найстрашнішим у справі не лише власного його становлення, але й подальшій розбудові системи сучасної освіти.

Її спробу намагається продовжити і Т.Смирнова, на підставі місцевих архівів вивчаючи форми реалізації меценатської діяльності у добу Просвітництва на Волині і рівень усвідомлення цієї справи в середовищі польської знаті як важливої характеристики

особистості, та Ж.Даюк й І.Белова, предметом уваги яких є аналіз внеску шляхти Волині у створення Кременецького лицю, ролі Гуго Коллонтая та Тадеуша Чацького у формуванні освітянської мережі волинського краю. Меценатська та благодійницька діяльність – це ті два напрями, підкреслюють дослідники, що при активному їх використанні, забезпечили, як показує досвід Волині, формування високого духовного середовища в Кременці наприкінці XVIII – початку XIX століття і поставили цей навчальний заклад у ряд важливих освітніх центрів західноукраїнських теренів, згодом перенісши подібну практику й у новостворений Київський університет св. Володимира (1834 р.).

Музеї є також чи не найпопулярнішою сторінкою вітчизняної культурної практики, адже в їх фондах концентрується вітчизняний регіональний культурний досвід, зберігаються різноманітні зразки матеріальної спадщини, врешті-решт вони є важливим чинником формування історичної пам'яті широкого загалу. І від умілого використання збережених там матеріалів значною мірою залежатиме стан духовності сучасного громадянства. У даному випадку можливості використання цього досвіду в умовах глобалізаційних трансформацій українського суспільства розглядають як досвідчені науковці (О.Дем'янчук, на прикладі Волині), так і молоді дослідники (О.Семенович, на прикладі Рівненщини).

Не залишена поза увагою науковців й важливість використання музейних мистецьких пам'яток у виховному процесі. Своє бачення ролі музейної спадщини в контексті з іншими культурними феноменами, її передумови виникнення, генезис, становлення і утвердження, хронологію формування тощо подає С.Руденко.

Важливою складовою ланкою сучасної освіти залишаються і бібліотеки, на яких значною мірою відбиваються усі ті виклики сучасності, що спонукають шукати їх нові форми діяльності в змінених суспільно-політичних умовах. Утім вони й надалі продовжують виконувати чи найважливішу свою функцію – забезпечення навчального процесу за допомогою різноманітних форм. Трансформація соціальних функцій наукових бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації українського суспільства, розмаїття точок зору на проблему (О.Матвійчук), електронний документ як культурне явище XXI століття (М.Холод), як і роль наукової бібліотеки ВНЗ у формуванні фахівців-культурологів є предметом дослідження С.Грипич та О.Граб.

Дозвілля в умовах сьогодення є специфічним чинником опанування духовною культурою, оскільки за допомогою нерегламентованої діяльності особистість долучається до художніх зразків, знаходить свою, найбільш оптимальну форму проведення вільного часу, спрямованого не лише на відновлення фізичних сил, але й покликано сформувати гармонічно розвинуту людину. І від того, наскільки актуальною виявляється ця проблема для держави, настільки вона допомагає її вирішенню через систему організаційно-фінансових заходів, залежатиме згодом ставлення до цієї держави її населення, особливо молоді й його частини.

У цьому зв'язку шляхи вирішення окресленої проблеми пропонуються у низці статей, зосереджених у розділі 2, де запропоновано чимало методик урізноманітнення сучасного дозвілля різних соціально-демографічних груп, зокрема й школярів із урахуванням не лише традиційних чинників – віку, соціально-психологічних особливостей тощо, але й можливостей міського середовища, наявної в ньому культурної інфраструктури (О.Калітєвська); проаналізовано соціальний феномен культурно-дозвілєвої діяльності в структурі культурологічних досліджень (А.Свистун), розглядаються форми колективного дозвілля у традиційному українському суспільстві, їх роль у суспільному житті, регулювання часу роботи та відпочинку (А.Фурдичко).

Цілком природно, що зважаючи на час, коли в країні активно розгорнулася політична боротьба за вибір нового керівника держави, подібні питання не залишилися осторонь і наукової громадськості. У цьому зв'язку звернемо увагу на розвідки, предметом розгляду яких є рівень політичної культури української правлячої еліти у попередній п'ятирічний період (2004-

2009 рр.), роль засобів масової інформації у забезпеченні населення об'єктивними даними про кандидатів на вищу державну посаду, використання нових виборчих технологій у цьому процесі тощо. Ці розвідки являють певний інтерес ще й тому, що їх авторами є або професійні політологи (А.Рибак, А.Музичук), або особи, причетні до організації виборчих кампаній – співробітники управлінь внутрішньої політики обласних державних адміністрацій (К.Глодя).

Світоглядні питання в різних аспектах їх репрезентації порушують й Р.Мохнюк, В.Лучанська, Р.Синельников, В.Скарбарчук, І.Загоровська та ін.

Окремий розділ (т. 2, вип. 8) аналізованого збірника складають матеріали з художньо-мистецької проблематики, автори яких акцентують увагу на широкому колі проблем, зокрема стильових та виконавських засадах духовної творчості М.Леонтовича (на прикладі його Херувимської (Заздравної) *G-dur*, Херувимської-1 *G-dur* та „Іже херувими” - 2 *B-dur* (О.Доманська); дослідженні засобів оновлення звукообразності жанру літургії (на зразках Літургії для сопрано та чоловічого хору „У царстві Твоім” Л.Дичко) (А.Наумова), де основні акценти ставляться на засобах сучасної музичної мовної стилістики; жанрових, образно-поетичних, структурно-інтонаційних особливостях Канону св. Андрія Критського та їх інтерпретації у творі Д.Бортнянського (І.Регуліч), на підставі якого автор досліджує використаний композитором комплекс музичних засобів втілення глибинного поетичного змісту та виявляє художньо-ціннісні сторони музичного твору і визначає місце цього творчого феномену в українській духовній музиці; відтворенні концепту кохання у творчості В.Івасюка (на прикладі пісень „Червона рута”, „Я піду в далекі гори”, „Пісня буде поміж нас”). Virізняються емоційно-семантичні грані реценції вказаного концепту на поетичному і музичному рівнях (О.Голощук); особливостях відображення ренесансного світогляду в українській іконі візантійської традиції й на основі наукових досліджень Н.Бондар, М.Гелитович, В.Пуца, В.Шуліки та ін. на прикладі ікони „Благовіщення” майстра Федуска із Самбора 1579 року із смт. Іваничі Волинської області (Харківський художній музей) virізняються найбільш показові ознаки проникнення ренесансних рис (у даному випадку через стилістику самбірського осередку) у стильове поле волинської ікони (Т.Степанчук); розглядається також літературно-критична спадщина видатного німецького композитора Ріхарда Вагнера. Увага автора акцентується на тих працях композитора, у яких він пропонує своє бачення подальшого розвитку музичного театру, зокрема опери як нерозривної єдності музичного і поетичного змістів (К.Бубела).

В окремий блок культурно-мистецького спрямування винесемо розвідку О.Марача, увага якої акцентована на культурологічній діяльності (органного, хорового та симфонічного) осередків Луцького костелу святих Петра і Павла на сучасному етапі. На підставі аналізу репертуару, концертів, участі колективів костелу у всеукраїнських і міжнародних акціях („Урочиста месса”, що відправилася Святійшим Отцем Йоаном Павлом II під час його візиту в Україну та ін.) автор доводить важливість подібних осередків у справі розширення впливу сакральної мистецької практики на духовне середовище міста. В цей же ряд можна поставити й дослідження В.Плахотнюк, що предметом своєї уваги робить аналіз аксіологічного та діалогічного підходів у контексті реконструкції поп-культури як специфічного феномена, який адаптує надбання професійної культури, широкого кола етнозразків та аматорства.

Серед інших тематичних матеріалів збірника – „Духовна драма віденських класиків: на перетині вікової психології та музикознавства” (А.Кот); „Психоделічна музика в контексті епохи” (С.Петлій); „Особливості сприйняття молоддю української мови як аспект процесу формування національної свідомості” (Р.Синельников) та ін.; а також невеличкий розділ добірок стосовно молодіжних субкультур в історичній ретроспективі (Р.Кюнслі, І.Одолінська, Н.Доброер, Т.Глазунова), які доповнюють широке коло професійних захоплень сучасних дослідників.

Чималій кількості досліджень цього напрямку характерне широке використання архівних матеріалів.

Окрему сторінку в тематичному наповненні збірника складають матеріали, власне й присвячені основному питанню обговорення – глобалізаційним трансформаціям, що відбуваються у сучасному світі, які принесли в наше життя нові поняття і нові форми діяльності та сприйняття інформації. І в цьому контексті звернемо увагу на розвідки М.Новоселецького „Нанотехнології і культура”; Ю.Трача – „Культура і глобалізація: протиріччя розвитку”; І.Табачної „Культура в умовах ринкових відносин”, О.Цапук „Реклама в системі культури” та розвідку В.Кулаковської, що акцентує увагу на рекламі книги, важливості формування бренду письменника і його складових, що сприятимуть, на думку автора, просуванню книги (як і будь-якого іншого товару) на сучасному ринку, вносять у сьогодення апробовані в інших країнах світу практики, не знані досі в Україні. Цю думку продовжує й наукова розвідка Т.Белофастової, в якій досліджуються особливості запровадження PR – технологій в сучасних музейних установах та визначено механізм побудови зовнішньої PR – діяльності музею. Увага автора зосереджується на формах PR, що використовуються в роботі з різними аудиторіями. На значному фактологічному тлі доведено, що в системі технологічної модернізації сучасних вітчизняних музейних закладів Public Relations має бути невід’ємним інструментом музейної роботи.

Підсумовуючи огляд, наголосимо, що репрезентовані матеріали вирізняє різний дослідницький рівень та науковий досвід їх авторів. Проте бажання вивчати складні і суперечливі сторінки вітчизняної культурної практики залишається. І в цьому головна цінність проведеного заходу та представлених на розгляд читача матеріалів.

Резюме

Розглядається тематична спрямованість матеріалів учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції „Українська культура в добу глобалізаційних трансформацій”.

Ключові слова: українська культура, вищі навчальні заклади, дослідження.

Summary

The thematic orientation of materials of participants is examined V the All Ukrainian naukovopraktichnoy conference the „Ukrainian culture in time of globalizations them transformations”.

Key words: Ukrainian culture, higher educational establishments, researches.